

Pod powierzchnią: choroby, nieczystości, lęk i kontrola urbanistyczna na Starym Mieście w Warszawie

Odkryj warszawskie Stare Miasto bez pośpiechu, przemierzając gęstą tkankę historyczną, w której infrastruktura, legendy, pamięć religijna, symbole obywatelskie i powojenna odbudowa pozostają czytelne w zasięgu krótkiego spaceru

Finansowane przez
Unię Europejską

Sfinansowane ze środków Unii Europejskiej. Wyrażone poglądy i opinie są jednak wyłącznie poglądami i opiniami autora (autorów) i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Ani Unia Europejska, ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

Informacje ogólne

Miejsce startowe

Centrum Interpretacji Dziedzictwa, ul. Brzozowa 11/13, Stare Miasto, Warszawa, Polska.

Dystans: 2 km pieszo

Czas trwania: 120 - 140 minut

Przydatne materiały

Naładowany telefon, słuchawki (jeśli korzystasz z dźwięku); mapa cyfrowa lub papierowa; wygodne obuwie; opcjonalnie karty z cytatami lub karty z refleksjami.

Poziom dostępności usług

Łatwy do średnio trudnego; kompaktowa trasa z kocimi łbami, wymagająca emocjonalnego zaangażowania; kilka przystanków opiera się na interpretacji w plenerze.

Dostępność: trasa zawiera kocie łby, wąskie przejścia oraz treści wywołujące silne emocje.

Kody QR kierują do interaktywnych zadań.

Trasa wycieczki:

Centrum Interpretacji Dziedzictwa, Gnojna Góra (ulica Brzozowa), Barbakan i mury obronne (Barbakan warszawski i mury miejskie), Krzywe Koło i Bazyliszek (ulica Krzywe Koło i historia Bazyliuszka), Pałac pod Blachą - tzw. Łoża Masońska, Archikatedra św. Jana (Katedra św. Jana), Muzeum Farmacji im. Antoniny Leśniewskiej, Stare Miasto (Rynek Starego Miasta), Pomnik Syrenki, Muzeum Warszawy.

Wstęp do wycieczki

Witamy na wycieczce „Pod powierzchnią: choroby, odpady, lęk i kontrola miejska na warszawskiej starówce”.

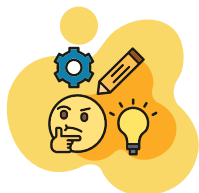
Warszawska Starówka, którą dzisiaj podziwiacie, to wspaniałe zrekonstruowany zabytek, ale pod jej powierzchnią kryje się pamięć o niezwykle odpornym organizmie. Przez wieki te historyczne ulice i piwnice były kształtowane przez nieustanną potrzebę przetrwania – zbiorowy wysiłek w celu radzenia sobie z chorobami, odpadami oraz rozwijania efektywnych systemów zarządzania miejskiego. Ten spacer to ćwiczenie w głębokiej, empatycznej obserwacji poprzez archiwum strat i ciągłości. Zachęcamy do odkrywania warstw codziennej historii, aby dostrzec czystą pomysłowość ludzi, którzy zbudowali, chronili i odbudowali tę społeczność.

Nasza podróż rozpoczyna się w Centrum Interpretacji Dziedzictwa, gdzie przyjrzymy się archeologii pamięci. Następnie skonfrontujemy się z niewidzialnymi systemami sanitarnymi Gnojnej Góry i zbadamy ochronne, wykluczające mury Barbakanu. W Pałacu Pod Blachą rozszyfrujemy miejskie legendy o Krzywym Kole jako języku zbiorowego strachu, oddzielając mit od rzeczywistości. Wchodząc do Archikatedry św. Jana, zastanowimy się nad hierarchią i pamięcią, a następnie zgłębimy temat zaufania i opieki w Muzeum Farmacji. Na koniec wejdziemy na Rynek Starego Miasta, aby przyrzeć się publicznemu teatrowi władzy, kontemplować ciągłość przy Pomniku Syrenki i zakończyć w Muzeum Warszawy, aby zobaczyć, jak miasto może odpowiedzialnie interpretować swoją złożoność.

Warszawa od zawsze była miastem o wyjątkowej odporności i umiejętności przystosowywania się. Przyjrzyjmy się bliżej, aby odkryć prawdziwe fundamenty jej potęgi.

Przystanek #1: Centrum Interpretacji Dziedzictwa, ulica Brzozowa 11/13

Ukryte warstwy, odkryte mury i archeologia pamięci.

Wyobraź sobie Stare Miasto jako osobę. To, co dostrzegasz na powierzchni – piękne, kolorowe kamienice – to jedynie starannie nałożony makijaż, skrywający blizny historycznych wstrząsów. Aby zrozumieć, jak to miasto naprawdę funkcjonowało i co przetrwało, musimy zajrzeć pod jego skórę. Schodzimy do piwnic, gdzie XIV-wieczne mury pamiętają wielokrotne pożary, wojny i niszczycielskie epidemie. Dziedzictwo to nie nudne kamienie – to śledztwo, w którym decydujemy, które rany z przeszłości mają dla nas znaczenie dzisiaj.

Zadanie interaktywne:
około 5–10 minut.

Scan Me!

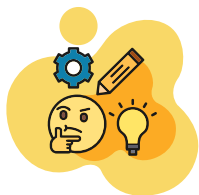
Czas, aby zbadać, jak ten miejski organizm pozbył się toksyn. Po zbadaniu głębokich fundamentów, wyjdźmy na zewnątrz, do miejsca, gdzie przez wieki trafiało wszystko, co miasto wolało zapomnieć.

NEXT STEP

Idź do Gnojnej Góry ulicą Brzozową.

Przystanek #2: Gnojna Góra, ulica Brzozowa

Odpadki, zapach oraz zarządzanie tym, czego miasto nie odrzuca.

Stoisz w miejscu, które obecnie stanowi doskonałe tło dla zdjęć na Instagramie. Jednak przez setki lat nikt nie chciał spędzać tu wolnego czasu. Gnojna Góra była ogromnym wysypiskiem śmieci i ludzkich odchodów. Aby przetrwać, miasto musiało gdzieś „wydalać” swoje odpady. Kto tu pracował? Ludzie zepchnięci na margines społeczeństwa, którzy – wśród smrodu i zagrożenia chorobami – dbali o to, by zamożni mieszkańcy centrum mieli czyste ulice. To dowodzi, że historia miasta to także opowieść o brudnej, niewdzięcznej pracy na rzecz dobra wspólnego.

Teraz, gdy zrozumieliśmy, jak Stara Warszawa radziła sobie z wewnętrznymi stratami na Gnojnjej Górze, nadszedł czas, aby przyjrzeć się, jak izolowała się od zewnętrznych zagrożeń.

Zadanie interaktywne:
około 5 minut.

Scan Me!

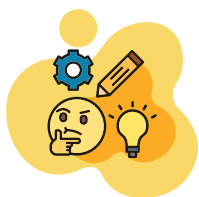
Przejdź wzdłuż linii dawnych murów obronnych w stronę Barbakanu. Zastanów się nad tym, co i kogo to miasto tak usilnie starało się odizolować.

NEXT STEP

Udaj się w stronę Barbakanu Warszawskiego oraz murów miejskich.

Przystanek nr 3: Barbakan warszawski oraz mury miejskie, ul. Nowomiejska 15/17

Bezpieczeństwo, wykluczenie oraz miasto nocą.

Mury obronne i Barbakan prezentują się dzisiaj dumnie, jednak w przeszłości były symbolem nieustannego lęku. Życie w średniowiecznym mieście oznaczało, że bezpieczeństwo miało wysoką cenę: ograniczenie wolności. Bramy miasta były zamykane na noc, a strażnicy decydowali, kto należy do bezpiecznego świata wewnętrznego, a kto musi pozostać na zewnątrz, sam na sam z ciemnością. Strach dosłownie wmurowano w te cegły. Mieszkańcy nie byli jedynie cywilami – każdy z nich miał obowiązek bronić wyznaczonego odcinka muru.

LET'S
PLAY

Zadanie interaktywne:
około 5 minut.

Scan Me!

Wróćmy za (teoretycznie) bezpieczne mury, a szybko zauważymy, że strach nie zniknął, gdy bramy zostały zamknięte.

Skręćmy w ulicę Krzywe Koło. Lęki ludzi, które nie mogły zostać pokonane przez mury, zrodziły w ciemnych zakamarkach potwory, których mieszkańcy nie pojmowali.

NEXT STEP

Kontynuuj do Krzywego Koła i opowieści o Bazyliuszku.

Przystanek #4: Krzywe Koło i historia Bazyliuszka

Legenda miejska jako forma strachu.

Dlaczego dorośli wierzyli, że potwór zabijający wzrokiem mieszka w ciemnej piwnicy przy ulicy Krzywe Koło? Niektórzy historycy kultury sugerują, że to przekonanie nasiliło się między XVII a XVIII wiekiem – okresem, w którym Warszawa była wielokrotnie pustoszona przez niszczycielskie epidemie. Choć legenda ma wiele źródeł, jedną z przekonujących interpretacji jest to, że Bazyliszek pełnił rolę symbolicznego języka zbiorowego niepokoju. W epoce przed mikroskopami, kiedy ludzie nie mogli zrozumieć, jak śmiertelne choroby rozprzestrzeniają się w ciemnych, wilgotnych przestrzeniach, ludzka wyobraźnia dążyła do uosobienia biologicznej niewiadomej kryjącej się pod deskami podłogi.

Strach przed potworami w piwnicach to jedno, ale prawdziwa władza rodzi się tam, gdzie ukrywają się wpływy i tajemnice elity. Kierujemy się w stronę Zamku Królewskiego oraz Pałacu Pod Blachą.

Zaglądając do kolejnych piwnic, odkryjemy, jak ludzka wyobraźnia potrafi zbudować legendę wokół miejsc, do których dostęp miało jedynie niewielu.

Story

**Zadanie interaktywne:
około 5 minut.**

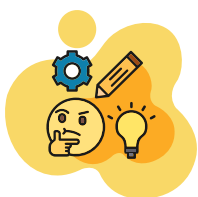
NEXT STEP

Idź do Pałacu Pod Blachą.

Scan Me!

Stop #5: Pałac Pod Blachą tzw. loża wolnomularska

Tajemnicze piwnice, mity elit oraz wyobrażenia o ukrytej sile.

Wkraczamy w świat tajemnic wyższych sfer. Pod tym pałacem znajduje się sklepiona piwnica, tradycyjnie określana jako „loża masońska”. Masoni stanowili elitarną, tajną organizację, wokół której krążyły liczne plotki. Ludzie zawsze obawiali się tego, co ukryte i potężne. Chociaż historyczne dowody na istnienie loży w tym konkretnym miejscu są słabe, ta piwnica doskonale ilustruje mechanizm kontroli: sekrety rodzą plotki, a plotki pomagają nam zrozumieć, jak społeczeństwo postrzega tych, którzy rządzą światem zza zamkniętych drzwi.

Znajdź rampę do krypt. Co sprawia, że to odosobnione miejsce doskonale sprzyja plotkom o ukrytej mocy?

Podzielcie się swoimi hipotezami!

KOLEJNY KROK: Wróć na ulicę Świętojańską i wejdź do Archikatedry św. Jana. Z elitarnych sekretów ziemskiej władzy przenosimy się do miejsca, gdzie kontrola nad końcem życia przybrała monumentalny kształt.

NEXT STEP

Idź do Archikatedry św. Jana, Świętojańska 8.

Przystanek #6: Archikatedra św. Jana, Świętojańska 8

Śmierć, pogrzeb i pamięć polityczna w świętym centrum.

Wkraczamy do religijnego i politycznego centrum starej Warszawy. Katedra stanowi miejsce koronacji oraz królewskich pogrzebów, jednak pod naszymi stopami znajdują się krypty wypełnione kośćmi władców, książąt i wybitnych obywateli. W starożytności lokalizacja pochówku miała kluczowe znaczenie w oczach Boga i ludzi. Najpotężniejsi byli chowani najbliżej ołtarza, podczas gdy biedni kończyli w bezimiennych grobach poza murami. Kościół zarządzał nie tylko wiarą, ale także pamięcią. Śmierć w tym miejscu nie jest spektaklem. przypomina o hierarchii, porządku oraz o tym, że kontrola społeczna sięga nawet poza granice życia.

Zauważ, że niektóre imiona zostały wryte w wielkim marmurze, aby przetrwały na zawsze, podczas gdy zwykli ludzie, którzy zbudowali tę katedrę, spoczywają bezimienni pod brukowaną ulicą.

Przedyskutujcie w niewielkich grupach:

Czy trwały pomnik jest jedynym sposobem na zachowanie godności, czy może ciche, nieudokumentowane akty codziennego przetrwania mają jeszcze większe znaczenie?

Opuść krypty Archikatedry i skieruj się ulicą Piwną, prosto do Muzeum Farmacji im. Antoniny Leśniewskiej. Zobaczysz tutaj, jak miasto przeszło od paraliżującego lęku przed epidemiami do naukowej kontroli nad ludzkim ciałem.

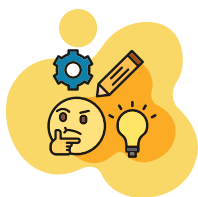
NEXT STEP

Spacer do Muzeum Farmacji im. Antoniny Leśniewskiej.

Przystanek #7: Muzeum Farmacji Antoniny Leśniewskiej, Piwna 31/33

Uzdrawianie, wiedza oraz historia ciała.

Wkraczamy do starożytnego królestwa mikstur, leków i aromatów. Muzeum Farmacji ukazuje moment, w którym miasto przestało obawiać się chorób i zaczęło systematycznie z nimi walczyć za pomocą nauki. Dawne apteki przypominały laboratoria alchemiczne.
– w tym miejscu produkowano leki i maści.

Patronka tego miejsca, Antonina Leśniewska, przypomina nam o innym zmaganiu na przełomie XIX i XX wieku: o dostępie do wiedzy. Po ukończeniu studiów w 1900 roku i otwarciu swojej apteki w Warszawie w 1933 roku, była jedną z pierwszych kobiet na świecie z dyplomem farmaceuty, udowadniając, że instytucje opieki i nauki przez wieki wykluczały kobiety.

Story

**Zadanie
interaktywne:
około 5-10
minut.**

Podczas gdy w zaciszu laboratoriów farmaceutycznych medycyna i nauka oferowały nadzieję, na zewnątrz – na głównym placu miasta – toczył się zupełnie inny, publiczny spektakl.

Opuszczamy ulicę Piwną i zmierzamy bezpośrednio na Rynek Starego Miasta. Było to pulsujące serce handlu, ale także miejsce, w którym władze organizowały teatr kar i demonstracyjnej kontroli.

NEXT STEP

Deptak na Rynek Starego Miasta.

Przystanek #8: Rynek Starego Miasta

Handel, kara oraz publiczny teatr w mieście.

Rynek Starego Miasta to lokalizacja, w której koncentrują się niemal wszystkie aspekty naszej opowieści. Obecnie kojarzy się z kawiarniami i turystami, jednak w przeszłości stanowił scenę publicznego teatru władzy.

To było miejsce wymiany handlowej, ale także pręgierz, gdzie publicznie upokarzano i chłostano przestępców, a czasami wykonywano wyroki śmierci. Kontrola społeczna musiała być widoczna dla wszystkich. Co więcej, to, co widzisz wokół, to znakomity projekt powojenny – wierna rekonstrukcja zniszczonego miasta, dzięki której Rynek jest jednocześnie autentyczny i odtworzony.

Zwróć uwagę na okna odnowionych kamienic. W jaki sposób otwarta struktura tego placu sprawia, że staje się on doskonałym miejskim teatrem do publicznej obserwacji?

Podziel się swoimi refleksjami.

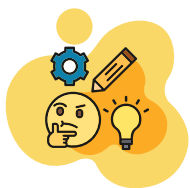
Przejdź do Pomnika Syrenki znajdującego się w centrum placu. Odejście od narracji o handlu i surowych karach pozwala nam skupić się na tej opiekuńczej postaci, aby zrozumieć, w jaki sposób miasto leczy swoje rany i odnawia się.

NEXT STEP

Udaj się do Pomnika Syrenki na Rynku Starego Miasta.

Przystanek #9: Pomnik Syreny, Rynek Starego Miasta

Symbole miejskie, egzystencja i życie po śmierci
wizerunek miasta.

Przed Wami znajduje się Warszawska Syrenka – postać pół kobiety, pół ryby, trzymająca w dłoniach miecz i tarczę. W kontekście naszego spaceru stanowi ona fascynujący symbol. Dlaczego miasto wybrało postać uzbrojoną na swojego obrońcę? Ponieważ Warszawa, z uwagi na swoje położenie, zawsze musiała stawać do walki o przetrwanie. Ten konkretny pomnik został przeniesiony, uszkodzony w trakcie wojen, odrestaurowany, a ostatecznie zastąpiony kopią, aby chronić oryginał. Syrenka jest dowodem na to, że nawet gdy fizyczna tkanka miejska (budynki, ulice) zostanie całkowicie zniszczona, tożsamość mieszkańców, ukryta w symbolach, przetrwa każdą katastrofę.

**Przeszliśmy znaczną odległość.
– od podziemnych piwnic i
starożytnych pustkowi, przez
mury obronne, lęki i tajemnice
elit, aż po duchowe centrum i
instytucje ratujące życie.**

**Nadszedł czas, aby połączyć wszystkie te rozproszone fragmenty
wiedzy w jedną, spójną całość. Zróbmy kilka kroków i wejdźmy do
portalu łączącego wszystkie te opowieści – do Muzeum Warszawy,
które znajduje się w kamienicach tuż za Syrenką.**

NEXT STEP

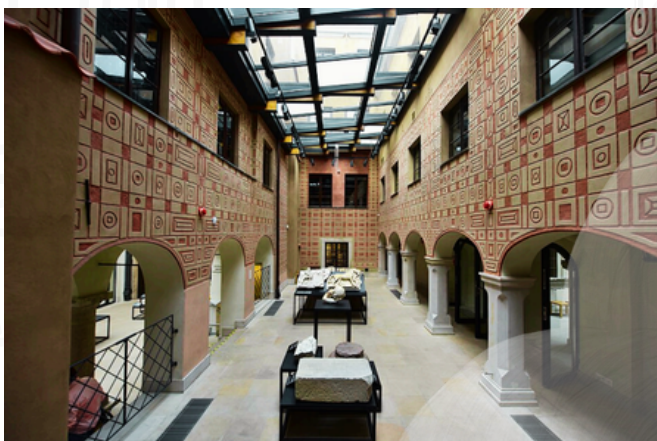
Spacer do Muzeum Warszawy na Starym Mieście.

Przystanek #10: Muzeum Historii Warszawy, Rynek Starego Miasta

Od fragmentów, nieobecności i symboli do odpowiedzialnej interpretacji społecznej.

Nasza anatomiczna podróż pod powierzchnią Warszawy dobiega końca w tym miejscu. Po jej zakończeniu nie wracasz z jedną, prostą odpowiedzią, lecz z całym zestawem pytań dotyczących funkcjonowania miasta. Muzeum Warszawy stanowi idealne zwieńczenie, ponieważ to właśnie tutaj setki autentycznych fragmentów, ruin, przedmiotów codziennego użytku i uratowanych detali tworzą narrację o przetrwaniu. Trudne dziedzictwo – marnotrawstwo, strach, ból i kontrola – staje się użyteczne jedynie wtedy, gdy potrafimy o nim otwarcie rozmawiać i wyciągać wnioski na przyszłość.

Zanim opuścisz Muzeum Warszawy i wrócisz na tętniące życiem ulice, poświęć chwilę na ciszę i spokój z grupą, aby zastanowić się nad jedną ostatnią myślą:

Gdybyś miał możliwość wybrania jednego obiektu, miejsca lub opowieści z dzisiejszej podróży, które najlepiej ilustruje niezwykłą zdolność Warszawy do przetrwania, uzdrawiania i odbudowy – co by to było i dlaczego?

You did it!

Gratulacje, odkryłeś co skrywa miasto pod swoją powierzchnią! Dziękujemy!

Ta broszura została stworzona przez
Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej
im. Jerzego Regulskiego (FRDL)
w ramach projektu Empower Youth, Explore Stories (EYES)

Skontaktuj się z nami

Katarzyna Doherty
katarzyna.doherty@frdl.org.pl

Małgorzata Zielińska
malgorzata.zielinska@frdl.org.pl

<http://www.dlamlodych.frdl.pl/projekty/empower-youth-explore-stories-eyes>

[Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej](#)

[company/fundacja-rozwoju-demokracji-lokalnej](#)